

սանդղակները վերադարձուած այդ գումարները, առանց այլ ևս իրենց սեփականատէրերի դրամարկը մտնելու, կազմեն առանձին գրամատուցութիւն և ծառային «երջանիկներ» թուից դուրս մընացած դարձեալ հայ չարաւոր եւ յետապաշտութեան բարձրագոյն ուսում ստանալու գործին: Ուրեմն, վերադարձուած գումարները ոչնչացած կհամարուեն միայն իրենց նախկին տէրերի համար, իսկ իրօք նրանք գոյութիւն են ունենում և ծառայում են միևնոյն նպատակին միայն տարբեր մարմին ձևերով:

Հատ հասկանալի է, որ եթէ այսօր հանրային միջոցներով կարողանում են իրենց ուսումը կատարելագործել, ենթադրենք, հարկեր երիտասարդ, վերադարձուած գումարները նոյն նպատակին յատկացուած պարագայում, նրանց թիւը կարող է իրիսով չափ աւելանալ:

Ահա հասկանալի մի միջոց, որը մի կողմից հնարաւորութիւն տալով բարձրագոյն ուսումն քննադատականութեան, միւս կողմից, ուրիշի հաշուով կըթուլան ստացած երիտասարդին միջոց կրնան իրականացուիլ ու պարտահատուց լինելու, որից, դժուար թէ, զբաղուեն անհատներ, որոնք բացարձակապէս մեծին, եթէ գործը դրուի կանոնաւոր ու ամուր հիմքերի վրայ:

ԲՐՈՆԻԿԱՆ

Այս օրերս բոլոր թերթերում ապուրեց ընթերցողը. հեռ. գործակալութեան մի հեռագրեր վաղիկակազմ այն մասին, թէ Բուխարի մօտ լեռնեղէնները յարձակուել են օսէթեան դիւրի-դիւրի ձիւրի երամակի վրայ, քիչ են 120 ձի և սպանել են վեց զինուոր: Այս աթթիւ ճեղքով, վեց-ա-հ հազար դուր է. «Այս տեղեկութիւնը բոլորը-

Բուխարիէն-էֆէնդին, իսկ սուլթանի ղէմուլէմ (առաջին ժամանակները) Պլենայի յայտնի հեռու մարշալ զազի Օսման փաշան, որ անցեալ տարի մեռաւ: Եթէ մի օրիցէ անձնաւորութեան յաջորդի սուլթանի կաթին մօտենալ խնդր մատուցանելու, իսկոյն նա կորչում է և նրան այլևս ոչ ոք չի տեսնում: Դարի ասելով, մի անգամ սուլթանի մզկիթ գնալու ժամանակ հետեւեալ ղէպէն պատահում Զանկարծ նկատում է, որ մ ծանր առաքելայ է ընկնում Արդու-Համիդի կաթին մէջ, ուղիղ նրա ռանքի առաջ: Սկզբում կարծում են, թէ դա ուսմը կարող է լինել, բայց երբ զգուշութեամբ բաց արին, տեսան, որ դա մի երեխայ է: Կապողք մէջ մի նմանակ կար, որի հեղինակը յայտնում էր, թէ ինքը միջոց չունենալով իւր նորածին մանկան անուցանելու, ստիպած է երկաթային սուլթանի բարհայեցողութեան յանձնելու: Սուլթանն համար իմանալով շատ պահ մնաց այդ անկողն ընծայաբերութիւնից: Իսկ այժմ երեխան արդէն դատարարութեան է նշանակում:

Ամենաշքեղ հանգստի արդէն մզկիթում է լինում: Սուլթանը իւր սեպհանակն ձեռքով բարձրացնում է այն թանկագին շալը, որի մէջ զետեղուած է Մահմէդի վերաբերում: Այդ ժամանակ կարողացում է դուրսնալ: Յետոյ սուլթանի տուած նշանի համաձայն մեծ եպարքոսը, չէլի-ուլ-խալաբը և ուրիշ բարձրաստիճան հոգեւորականներ հերթով սկսում են Արդու-Համիդի առաջով անցնել: Նրանց իւրաքանչիւրն սուլթանը մէկ-մէկ թաշկինակ է նուիրում, որոնց վրայ գրուած են իրենում դուրանից կտորներ մահմէդական սրբազան օրէնքին վերաբերելու: Մի-նիւտրիներից յետոյ գալիս են արքայազներ, սուլթանուհի—վաղիկէն և հարեմի բնակչուհիները: Սրանք բոլորն էլ մզկիթ են գալիս սուլթանի ժամանակուց առաջ: Զբոց հանգստից յետոյ սուլթանը բարձրագոյն պալատին է ան-

վին սուտ է: Իսկապէս փորձ է եղել քշելու ձիերը, որի ժամանակ փոխադարձ հրացանաձգութիւն է եղել, բայց ոչ ոք ոչ սպանուել է, ոչ վիրաւորուել, ալ բշուել է ընդամենը մի ձի: Հետագիւրի ուղարկել է ոչ թէ վաղիկապի գործակալը, այլ մի կողմնակի անձ, որն անշուշտ չի ստուգել Բուխարիից հասած լուրը: Այստեղ յիշատի անհանգստացուցիչ լուր էր ստացուել, թէ ձիեր են քշուած և զինուորներ են վիրաւորուած: այս պատճառով Բուխարի ուղարկուեց մի բժիշկ հարկաւոր գեղօրայքով և նոյն տեղ մեկնեց զինուորին հրամանատարը: Բայց յետոյ այդ անցքի իսկական հանգամանքը պարզուեց, և բանից երևաց, որ լուրը խիստ չափազանցուած է: Այս սուտ տեղեկութեան մէջ յանցաւոր է, ի հարկէ, ոչ թէ վաղիկապի թիւնը, այլ թիւնիցը՝ որը չափազանց շտապել է ազմկայայտ լուրը հաղորդելու:

Թիֆլիսի բարձրագոյն վարչութեան մէջ հեղինակների 22-ին բնում էր Մուխրանեան կամրօրի կառուցման խնդիրը: Որոշուեց ապագայ կամրօրի տեղում հարկաւոր հետազոտութիւնները կատարել և ըստ այնմ մրցանակ նշանակել կամրօրի կառուցման ծրագրի կազմելու համար:

Մեզանման 21-ին Թիֆլիսի տղայաց առաջին գիմնազիոնի շէնքում տեղի ունեցաւ Մոսկուայի հնագիտական ընկերութեան Գովկասի ճիւղի անդամների ընդհանուր ժողովը: Կարողացում էր գիկուցման առթիւ ժողովը որոշեց զինվել Անդրկովկասի նահանգապետներին, խնդրելով, որ հարկաւոր միջոցները ձեռք առնուին հնութիւնների պահպանման համար, որոնք քայքայում և աւերում են հնութիւնների արժէքը չիմացող ազէտ մարդկանց ձեռքով: Նոյն ժողովում Ա. Ն. Գրին հաղորդեց Ծախկայում և Գետտաբէկում իւր կատարած պեղումների հետեւնքները: այդ տեղերում իսկ գտել է անային զանազան անթիւնքեր կախից և քարից, բրոնզից զարդարանքներ, զենքեր և այլն:

Մայրաքաղաքի թերթերի առե-

ցնում, որտեղից սկսում է արծաթեայ նուէրներ բաժանել իւր անձնական թիկնապահներին: Իսկ երբ դրանից յետոյ 21 անգամ թիւրքմեթներ են արձակուում, դա արդէն նշան է, թէ Ռամազանի 15 օրը վերջացած է և սուլթանը Նր Թօփ-Բալայում է Գիֆթիքա (ճաշ) է տալիս: Իսկ երկուշուր եղբայր-Քեօշ, կրնէ վերադառնում միևնոյն հանդիսաւոր արարողութիւններով:

Սուլթանը դարձեալ ներկայ է լինում մի ուրիշ հասարակական հանդիսի—Սէլիսմէթին, որ կատարուում է իւրաքանչիւր ուրբաթ օր: Երբեմն Արդու-Աղիդի և Մուրադի ժամանակներում այդ հանդէսը կատարուում էր Բէշկիթաշի մզկիթում, որը գտնուում է Դուսմա-Բախշէ պալատից ոչ հեռու: Բայց հէնց որ Արդու-Համիդն իւր պալատը Եղբայր-Քեօշի փոխադրեց, օրպէսզի մզկիթի հեռաւորութեան պատճառով իւր անձը մի օրիցէ վաղեղի չենթադրուի, հրամայեց իւր պալատին մօտիկ մի ուրիշ մզկիթ շինել, որը «Համիդիէ» անունը ստացաւ: Պէտք է ասել, որ այդ մզկիթը բաւականին գեղեցիկ ճաշակով է շինուած: Այս մզկիթը իւր բարձր և շքեղ մինարէններով նման է դէպի երկինք բարձրացող շէնքերի: Մզկիթի դէմ ու դէմ բացուում է մի ընդարձակ պալատ, որի մէջ լարաքանչիւր ուրբաթ հաւաքուում է ահազին թուով հաւատացեալ ժողովուրդ, իսկ պալատի դէմ շինուած է 3 հասարակ պալատներ, որտեղից հետաքրքիր ժողովուրդը կարողանում է իւր առաջ գտնուող տեսարանը դիտել: Առաւօտեան ժամը 11-ին, երբ զինուորական երաժշտական խումբը սկսում է նուագել, իսկոյն Եղբայր են մտնում թէ հետեւի և թէ ձիււրը զինուորական ահազին բանակութեամբ և շարուում են Համիդի մզկիթի առաջ: Բայց այս դօրքը միայն շնորհի համար է կանգնում, որովհետեւ նրա առաջ պալատի մօտեցի մօտ կանգնում է յայտնի արեւանակ զօրքի մի զուամարտակ և տրիպոլեան գնդի շքեղ հե-

լով, շուտով Պետերբուրգում պիտի սկսի իւր տեսնել «Русско-Персидский Торговый Вѣстник» անունով մի ամսագիր, որը յաւակաւսն նուիրուած պիտի լինի Ռուսիայի և Պարսկաստանի միջև առեւտրական յարաբերութիւնները զարգացնելու խնդիրներին: Հրատարակութեանը գլուխ է անցած յայտնի արեւելագէտներից մէկը:

Բժշկական դեպարտամենտի հաւաքած տեղեկութիւններից երևում է, որ Գովկասի բնակչութեան թիւը ամեն տարի աւելանում է 11,000 հոգով բնակչան աճելութեամբ:

Միզ խնդրում են հրատարակել, որ Անդրկովկասի ակցիդային տուրքերի կառավարչը Դաւթուհի Մարիա Ալէքսանդրովնայի անուն կոյրերի խումակալ հոգաբարձութեան Գովկասի ճիւղի խորհրդին ազարկել է 1012 ռ. 42 կ., որը հանուած է գանազան քաղաքների ակցիդային վարչատնտեսական կոյրերի օգտին կախուած տուփերից: Այս մասին յայտարարելով ի գիտութիւն ընդհանրութեան, խորհուրդն իւր հանձնի պարտք է համարում խորհի շնորհակալութիւն յայտնելու ինչպէս ակցիդային վարչութեան պաշտօնեաներին՝ կոյրերի օգտին նուիրաբերութիւններ անկացնելու նպատակով իրենց ցոյց տուած հոգացողութեան համար, նմանապէս և նուիրաբերութիւններ, որոնք օրէն բան ձգել են յիշատակ տուիլը:

Խմբագրութիւնն ստացաւ հայոց պորտիների համար կազմուած մի նոր ձեռագիր՝ «Դատարար ընդհանուր աշխարհագրութեան», առաջին մասն, տալիս տարբ, կապից Հ. Յովհաննիսեան: Դատարար պատկերազարդ է և տպուած է Թիֆլիսում:

ՄԵԶ ԳՐՈՒՄ ԵՆ

Երեւանից. Մեզանման 20-ից մեր թեմական գաղութում սկսուեցին կառնաւոր դասերը: Ուսուցչական խումբը նոյնն է. նոր հրաւերուած են շարս հայեր նորաւոր ճեմարաններին: Բարձր դասարաններում հայոց լեզուի դասերը, որ մինչև այժմ աւանդում էր

տեակ խումբը, որոնք հսկում են ուսւթանի անձի պահպանութեան երբ բոլոր դօրքերն արդէն շարուում են, առաւարտը կենդանանում է: Մեկն կողմերից սկսում են կառնել տեղաւ: Եկողների թիւում են գտնուում և օտարազգիները: Մերքը բոլորն էլ տոմսակներով են ներս մտնում և տեղաւորում առաջին պալատին: Իսկ այդ ժամանակ Գ. Պոլսում պատահող օտար թագաւորներին, արքայազներին, ինչպէս և լուրագրական խոշոր անձնաւորութիւններին առաջնորդում են դէպի մեծ պալատին ճիւղ կայարանը, որը գտնուում է միւս պալատների շարքում: Այն օտարերկրացիները, որոնք կարողանում են երկրորդ ժամանակ ոտքի դնալ կաղնիք, գնում են առաջին պալատին ընդարձակ պատշգամբը, որտեղից հեռանալի կերպով երևում է շքեղ հանդիսի ընդհանուր տեսքը: Այս պատշգամբի վրայ ընդհանրապէս մեծ բազմութիւն է լինում միջնորդներին: Երբ անցանալ է, որ այստեղ շատ զարդանի և յայտնի լրտեսներ են լինում, որոնք բոլորին էլ հետևում են և բոլորի խօսակցութիւններին տկանջ դընում: Վաղ է եկել նրան, ով լուսաւնկարչական գործիքներով դնում է ալդտեղ ճիւղ հանդէսը նկարելու: Նա հանդիսից յետոյ այլևս չի երևում, որովհետեւ ոտքիկանները և դօրքակալները նրան իսկոյն հեռացնում են: Խնդիրն այն է, որ լուսանկարատեսու ըստ ինքնից չէր իրեն հակառակ է: Սուլթանն այն աստիճան հակառակ է լուսանկարչութեան, որ վիշին երկու տարիներս մինչև անգամ արգելած է Կ. Պոլսի զանազան տեղերի նկարները հանելու ձիւտէ, թէ և ինքը միշտ նկարում է, բայց նրա պատկերները պալատի սահմաններից դուրս չեն գալիս, և մինչև այժմ ժողովրդին յայտնի են նրա՝ միմիայն գեղա արքայազն եղած ժամանակի անմոռել պատկերները:

Վերջապէս ժամը 10 1/2-ին սկսում է հանդէսը: Պալատից պալատ են լինեց

ծերունի ուսուցիչ պ Մ. Պալտանը, այս ուսումնական տարւանից յանձնուած են ուսուցիչ պ. Բուշմանեանին:

Կ. ՊՈԼՍԻ ՀԱՅ ԹԵՐԹԵՐԻՑ.

Իսլամիայէ կըբն մեզ օգս. 20 թուով. «Պատր. Փոխանորդ Հայրը» Տ. Վահան Ե. Վ. Յաքեան» որ օգս. 5-ին մեկնած էր Վառնայէ, նոյն իրկուին հասաւ Պոլսկազ, ժողովրդեան խումբը բազմութիւն մը զինուորեց զինքն և տեղոյն քահանային, Թաղ. Խորհրդոյ և երեկի անձնաւորութեանց առաջնորդութեամբ, կառքերով զացին եկեղեցի, ուր Փոխ. Հայրն օրհնելով ժողովուրդը հիւրասիրութեամբ Արապեան Պոլսոս աղային տունը: Օգոս. 10-ին ժողով գումարելով, ներկայը կ'ընդունին առաջնորդութեան պէտքն և կը քուէարկեն տարեկան 300 ֆր. առաջնորդական ծախուց մասնակցելու համար: Այս աթթիւ, տեղուր վարժարանը վերաբանաւ և գրաւի դրուած տունը շուտ ազատելու համար կարգադրութիւններ կ'ըլլաւ. իսկ օգս. 17-ին պատգամաւորի քուէարկութիւնը կատարուելով, բացարձակ առաւելութեամբ կընտրուի Տ. Յովհաննէս Ուսման: Միւսոյ 14-ին ասկէ մեկնեցաւ Տ. Վահան Ե. Վ. ի Սիվիւն. տեղուր Թաղ. Խորհրդոյ և քահանան կ'ընտարեն զինքն ծախուր, որ 3 ժամ հեռի մէջ քաղաքէն: Հոս ալ ժողով գումարելով, առաջնորդական ծախուց համար 250 ֆր. կ'ընտարեն, իսկ քուէից առաւելութեամբ պատգամաւոր կ'ընտրուի Տ. Մարգար Բակիան, աղիւն անձնաւորութիւն մը: Ահա սոսկ կ'ըլլան շահան Պոլսկարոյ տուն թեմերը. կմայ հիմա պատգամաւորական ժողով գումարումն ի Սօֆիա և Առաջնորդի ընտրութիւնը:

— Այնթապէն (Գիլիկիա) կըգրեն.— «Դարացական հանդէսներու սովորական նկարագրութիւնը զանց ընելով, մեր կըթական հաստատութիւններէն՝ աղջկանց Հայկանուշեան վարժարանի և

Մանկապարտէզի մասին կարժէ երկու խօսք ընել: Առաջինի 26 տարի առաջ հիմնուած՝ Այնթապի Հայ իգական սեռին զարգացման մէջ գլխաւոր դերը կատարած է, և կրնանք րոսել որ թէ հոս և թէ շրջականները Հայ և Հայ—բողոքական նմանօրինակ հաստատութեանց մէջ՝ իրաւամբ առաջին դերը կըբաւէ: Այնթապ գտնուած միակուսական աղջկանց միջնակարգ վարժարանը նոյն իսկ, թէ և աւելի հին հաստատութիւն մը, նուազ արդիւնաւոր է քան Հայկանուշեան վարժարանն, որ մանաւորէ վերջին տարիներու մէջ բարձրաւած վիճակ մուտի, համակրելի վարժուհի մը՝ Օր. Մարիամ Ալաճահանի — ընթացաւոր Դպրոցաւար Տիկնանց վարժարանին—Տեսչութեան տակ: Այս տարի մասնաւորաբար ուղարկու էր վարժարանին շնորհքով ճիւղը, որ Արեւմտեանցի միակ կրնար պատիւ բերել:

ՄԱՍՈՒՆԻ ՇՈՒՐԶԸ

Փրանս-ռուսական դաշնակցութեան օրըստօրէ թուականաւոր մասին իշխան Վ. Պ. Մեշչերսկին Պաքիդից գրում է հետեւեալը.

Փրանս-ռուսական դաշնակցութեան ծախաւոր համեմատութեամբ անցեալ տարւոյ աւելի ևս ընկաւ: Մի ժամանակ, շատ վաղուց, այդ համակցութիւնները արշայոյսին, երբ նեակի պրոսպեկտի յետին կառապան տեղում ուսերկին փոխարէն «Vive la France» կը գրուում, ինչպէս միշտ, այդ ժամանակ էլ են միայն էին զարձակ ընդհանուր հոսանքի դէմ, և ասում էին. համակցութիւն—որոնք ար կամենաք, մանաւորէ օր նա միշտ էլ զգովութիւն է ունեցել, սակայն, ինչ վերաբերում դաշնակցութեան, —անիրականաւոր բան է, դա մի իրողութիւն է, որը պահանջում է մեր հոգեկան ոյժերի արհեստական լարումն և, իմ կարծիքով, երբէք չի կարող հաստատուն ու տեական լինել և դաշնակցութիւնը պէտք է տկարանայ ճիշտ այն ժամանակ, երբ կամաց-կամաց տկարանալու լինի հոգեկան ոյժերի տարապայման ձգտումը:

Ոչ քը չկարողացաւ ապացուցանել իմ անարդար ու սխալուած լինելու:

ամբողջ բարձր աղաղակներով գոռում է «Քաղաքացիական շոք ետաշ» (երկար կեանք մեր կայսր) զրան հետևում է օրհնութիւն ձայնը, որը նուազում է «Համիդի» մարքը:

Նախկին սուլթանները ձիււ պատնաւում էին Սելիսմէթի գնում. այդպէս էր անում սկզբներում և Արդու-Համիդը: Բայց վերջին երկու տարիներում նա կառնով է գնում, և նրա դէմ ու դէմ նստում է թիկնապահների գլխաւոր կամ զինուորական մինիստրը: Հանդիսաւոր պնացը շարժում է մըզկիթ և կանգ առնում սրահի առաջ: Սուլթանը կարծից դուրս է գալիս և բարձրանալով աստիճանները բարեւում է ժողովուրդին, ապա անյայտանում մզկիթի մէջ, հոգեւոր պետ շէլիսմէթ-խալիֆ, մոլլաները և իմամները, որոնք առաջուց եկած են լինում մզկիթը սուլթանին զինուորական, չէմբի վրայ ողջունում են նրան, իսկ մէկ սպասօր, «Համիդի» տիտղոսն ունի, արտասանում է հետեւեալ աւանդական խօսքերը. «Մաքրուամ, փառչահանդ, սէնդէն բոյուկ Ալլահ փառ» (մի հպարտանալ, կայսր, որովհետեւ քեզանից էլ մեծ՝ Աստուած կայ): Աղօթքի ժամանակ սուլթանի ներկայութիւնը մզկիթում ոչ օրի յայտնի չէ: Աղօթքի ընթերցում չի մասնակցում, այլ շարունակ իւր կողքերին գտնուող մարդկանց դէմքերին է մտիկ տալիս և նրանցից աղեկներին հարկ իւր ողջանքներն ուղարկում: Երբ աղօթքի ընթերցումն արդէն անցնում է, մզկիթի լայնատարած սրահում պատրաստուած 2 է զոյգ նժոյգ լծում մի ուրիշ հաւոր, որի մէջ սուլթանը, դուրս գալով նստում է միևնոյն հանդիսով գալատն է վերադառնում: Պայտան վաղով Արդու-Համիդը մի քիչ հանգստանում է, որից յետոյ սկսում է խորհրդի հրաւերել պալատականներին:

(Վերջը միւս անգամ)

Ա. Կուրչեան

Типографія Вереичевъ и Каменмахеръ Михайл. пр. Телеф. №852